

Српска академија наука и уметности, Београд

DOI 10.5937/kultura1547226M

УДК 364-786/-787

316.614-056.26/.36

оригиналан научни рад

ЕЛЕМЕНТИ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ ИНКЛУЗИВНОСТИ

Сажетак: У Србији око 10% популације чине особе са инвалидитетом. Ова маргинализована друштвена група има потенцијала да постане продуктивни део друштва. Друштвене делатности, најпре култура и уметност, представљају одговарајуће поље за примену социјалног модела односа према особама са инвалидитетом и успостављање инклузивног друштва. Стварање инклузивног друштва је императив данашњице. Елементи за имплементацију инклузивности представљени су у три корака која омогућавају једноставан и одржив начин укључивања особа са инвалидитетом у рад институција културе. Ова осетљива друштвена групација представља потенцијал који не само што може да повећа удео учешћа публике у раду институција културе него својом креативношћу и способношћу може да постане продуктивни фактор радног колектива институција културе.

Кључне речи: Инклузија, приступачност, особе са инвалидитетом, консултовање, комуникација

Увод

У раду ће бити представљени кључни механизми за успостављање основа за имплементацију инклузивности и укључивање особа са инвалидитетом у културни живот заједнице. Цео поступак имплементације инклузивности може се поделити на три дела који могу да егзистирају самостално, односно могу да се фазно примењују. Почетни механизам имплементације инклузивности чини припрема – консултовање особа са инвалидитетом и он представља когнитивни фактор омогућавања приступачности. Други ко-

рак је остваривање контаката запослених у институцијама културе са особама са инвалидитетом као предуслов добре комуникације и успешне примене социјалног модела. Овај корак је значајан јер елиминише предрасуде које владају у вези са особама са инвалидитетом. Последњи корак се односи на сам рад са особама са инвалидитетом односно на примену свих неопходних стандарда који омогућавају приступачност, укључивање и прихватање социјалног модела односа према особама са инвалидитетом.

Инклузивност/укључивање/социјални модел

Пре почетка давања конкретних препорука треба објаснити појам инклузивности, инклузивног друштва и објаснити шта представља социјални модел.

Могу се идентификовати два супротна модела инвалидности. *Медицински модел*, који је превазиђен, идентификује инвалидност као болест или стање које утиче на појединца, са одговорношћу тог појединца да се брине о последицама; *Социјални модел*, идентификује баријере у самом друштву које стварају инвалидност за појединце.¹ Препреке могу бити физичке, организационе и у ставовима. Одговорност за решавање или отклањање препрека је подељена међу свима који учествују у имплементацији. Државни органи у Србији, међу којима и Министарство културе, усвојили су социјални модел, што се може видети из закона, као и из „Упутства за спровођење активности којима се обезбеђују услови за несметано коришћење садржаја и програма институција културе особама са инвалидитетом”, које је ово министарство усвојило 2007. године. Једноставан пример, који се често цитира, гласи: „медицински модел би рекао да особа не може да се попне уз степенице зато што има инвалидитет, што значи да користи колиџа, док би социјални модел рекао да је корисник колиџа онеспособљен степеницама које стоје као препрека његовом уласку у зграду”². Инклузија треба да постане саставни део свих друштвених активности. Инклузија отвара многе могућности, које, уз нове способности и стручне вештине, мењањем метода и начина, усавршавају пословање институција. Ово ће, дугорочно, омогућити да институције културе прошире свој круг корисника и развију чвршћу базу одрживу у будућности. Инвалидност често значи искључивање из уобичајених активности које су за већину људи нормалне и свакодневне и

1 Oxfam (2003) *Разумевање инвалидности, Социјални модел, информативна публикација*, Београд: Oxfam.

2 Тагић, Д. (2007) *Заштита људских права особа са инвалидитетом*, Београд: Службени гласник.

особе са инвалидитетом не могу у потпуности да учествују у активностима за које се подразумева да су основне. Бити ван редовних токова одмах ствара баријеру у самопоуздању, са свим осећањима која асоцирају на то да особе с инвалидитетом нису цењене и да су искључене³.

Инклузија омогућава да институције културе утичу на животе још већег броја људи – и то људи који су саставни део групе корисника, публике, ученика и потенцијалних службеника.

Друштво је заједница појединаца, од којих свако има моралну одговорност да подстиче све оно што је најбоље у свим осталим члановима заједнице. Инклузивна култура подстиче развој личног етичког става који поштује препознавање и вредновање јединствене друштвене и културне разноликости, којој сваки од чланова заједнице доприноси⁴.

Изградња инклузивне културе подразумева прихватање природе и особина сваког од чланова друштва. Инклузивност је култура која треба да буде прихваћена од целог друштва, начин деловања које подржава индивидуалност сваке особе, те подстиче међукултурну креативност и иновативне идеје, решавање проблема и међуљудске комуникације.

Иако постоји низ законских обавеза које окружују и подржавају питања једнакости и разноликости, друштво треба да преузме обавезу да подигне ниво организационе и личне одговорности далеко изнад граница које прописује закон, све до преузимања корпоративне и личне моралне обавезе. Поштовање, вредновање и укључивање постаје за сваког – морални императив!⁵

На данашњем глобалном тржишту разумевање туђе индивидуалности, друштвеног и културног контекста, није само исправно, већ је и императив. Поштовање и вредновање туђе различитости треба да буде уграђено у средиште пословне праксе, охрабривано код свих запослених и јачано у свим деловима друштва.

Инклузивност подразумева тражење начина да се људи укључе, а не да се искључе. Реч је о људима који су у неком

3 Стошљевић, Л., Рапаић, Д. и група аутора (1997) *Соматопедија*, Београд: Научна Књига.

4 Канцеларија за људска и мањинска права Владе Републике Србије, Конвенција УН о правима особа са инвалидитетом, посећено, 28. 10. 2014., <http://www.ljudskaprava.gov.rs/index.php/konvencija-un-o-pravima-osoba-sa-invaliditetom/67-konvencija-un-o-pravima-osoba-sa-invaliditetom>

5 Playforth, S. (2003) *Meeting Disabled people (Disability Portfolio)*, London: Resource.

односу у коме се урођена вредност сваког појединца признаје и поштује (чак и ако људи заузимају супротстављене ставове), и где свако има прилику да буде укључен и да жели да буде део заједнице.

Претпоставке које су саставни делови укључивања су:

- свака особа има јединствене способности и вредност;
- разлике се поштују и сматрају вредним;
- сви су добродошли и сви припадају;
- свако може да учествује, учи и доприноси;
- сви имамо одговорност и прилику да сваком пружимо шансу да се укључи и да пружи свој допринос;
- људи се међусобно поштују.

Јасно је да, ако желимо да функционише, инклузија захтева да организације науче како да се фокусирају на потребе њихове заједнице и њихове публике и да уведу стратегије које одговарају на потребе истих.

I

Консултовање особа са инвалидитетом

Основни циљ је усредсређивање на превазилажење баријера између институција културе и корисника – особа са инвалидитетом, дефинисањем и прегледом значаја укључивости/инклузије и партнерства. Основни принцип укључивости је базиран на консултацији: разговор са потенцијалним корисницима, повезивање са кључним људима и постојећим групама у широј заједници, што води ка размени искустава и партнерству.

Такође, вреди се консултовати са другим специјализованим организацијама из исте области, као и организацијама особа са инвалидитетом које могу у највећој мери да помогну у организовању спољних активности. Консултовање је позитиван и користан процес који може да доведе до далекосежних побољшања у погледу приступа за особе са инвалидитетом. Према истраживању које је наручио Савет музеја, библиотека и архива Велике Британије 2001. године о услугама које се нуде особама са инвалидитетом, 85% испитаника користи анкетне листиће, којима се испитује задовољство клијената понуђеном услугом, док 32% врши консултације са

корисницима као и онима који нису корисници, било да је реч о особама са инвалидитетом или не.⁶

Иако у Србији нису спроведена слична истраживања, може се рећи да се сличан приступ примењује и код нас.

Консултовање је претежно реактивно и неформално и углавном се обавља с онима који су већ корисници услуга. Пружачи услуга треба да предузимају иницијативу и да подстичу пре него да очекују да особе са инвалидитетом учествују у процесу консултовања. Консултовање је тражење информација и савета од корисника услуга, потенцијалних корисника и заинтересованих страна. Консултовање са „стварним” корисницима услуга и потенцијалним корисницима омогућава институцији да одреди специфичне циљне групе. Консултовање може да се користи за добијање повратних информација у погледу одређеног предлога, за добијање нових идеја од корисника услуга, затим да откријете зашто људи не користе вашу услугу или као део процеса промена у целој организацији.

Консултовање доприноси побољшању услова приступа обезбеђивањем повратних информација и сведочанстава од самих корисника и представља начин да се тестирају побољшања и промене у политици и пракси везаној за приступ.

Укључивање особа са инвалидитетом у процес консултовања о услугама уопште, помаже да се уклоне баријере и повећа свест о инвалидности у заједници.

Према Члану 4. Упутства Министарства културе Републике Србије, једна од активности коју су институције културе дужне да предузму је и консултовање особа са инвалидитетом удружења особа са инвалидитетом или представника Министарства културе, задуженим за рад с особама са инвалидитетом, приликом израде програма, организације изложби и других манифестација и догађаја⁷.

Циљ консултовања је да се развије однос сарадње са корисницима услуга и клијентима, који се потом може одржавати и развијати. Да би консултовање имало значајну улогу, а не само формалну, потребно је да процес консултовања буде чврсто утемељен у процесе одлучивања како

6 Playforth, S. (2004) *Consulting Disabled People (Disability Portfolio)*, London: Resource.

7 Министарство културе и информисања Републике Србије (2006) *Упутство за спровођење активности којима се обезбеђују услови за несметано коришћење садржаја и програма институција културе особама са инвалидитетом*, Београд: Министарство културе и информисања, стр. 2.

би његови резултати постали део развоја ваше опште политике и стратегије. У Србији постоји мноштво удружења особа са инвалидитетом, савеза и невладиних организација које заступају интересе особа са инвалидитетом. Одабрани консултант може бити представник неке од поменутих организација или једноставно неко од корисника (редовни посетилац) који је упознат са постојећом проблематиком институције по питању доступности.

Корисно је извршити консултовање како са корисницима услуга тако и са запосленима, што им омогућава да дају предлоге за све промене које би могле да утичу на начин њиховог рада и да разговарају о свим проблемима које би могли да имају.

Неке од значајнијих метода биле би:

- коришћење постојећих информација, нпр. на основу процедура приговора или предлога који се убацују у за то предвиђене кутије;
- ангажовати локално удружење особа са инвалидитетом, на добровољној или професионалној основи;
- основати професионалну и репрезентативну групу особа са инвалидитетом са одговарајућим интересовањима и искуством (у зависности од трошкова);
- ангажовати заинтересоване кориснике услуга са инвалидитетом ради формирања опште фокус групе за питања приступа или посебних група, у зависности од облика инвалидитета;
- укључити саветнике за питања из области инвалидности у рад интерне радне групе;
- користити регистроване организације особа са инвалидитетом, локалне или националне, водећи рачуна да оне буду пре групе особа са инвалидитетом него групе за особе са инвалидитетом, како би се обезбедила репрезентативна гледишта.

II

Контакт са особама са инвалидитетом

Основно питање већине запослених, приватно и професионално, јесте на који начин треба да се понашају када је у питању контакт са особама са инвалидитетом. У складу са људском природом је да ово питање изазива страх када се први пут комуницира с особама са инвалидитетом и поставља се питање да ли треба да се успостави контакт на неки специјалан начин. Међутим, особе са инвалидитетом су као

и други људи – они воле да их третирају са поштовањем и на пријатељски начин. Суздржано, бојажљиво, понашање које није спонтано, може се разумети као непријатељско и доводи до тога да се особе са инвалидитетом могу увредити. Неке начине понашања и изражавања може појачати осећај дискриминације. Најједноставније решење је и најбоље решење а то је да питате какве потребе особа са инвалидитетом има. Особе са инвалидитетом су стручњаци у томе.

С обзиром на велики број врста инвалидитета и на чињеницу да су особе са инвалидитетом све више заступљени као публика догађа се да је понекад тешко препознати и уочити особе са инвалидитетом. Ово је случај код већине корисника институција културе који имају инвалидитет, од којих многи имају скривени инвалидитет или инвалидитет који је тешко препознати.

Језик и комуникација

Израз „особе са инвалидитетом” је општеприхваћен и терминолошки унесен у Закон и користи се да би се нагласило да је особа онеспособљена препрекама у друштву, а не због својих оштећења. Овај израз многе организације особа са инвалидитетом, у принципу, сматрају добром праксом. Такође је логично да га користе и друге организације, због тога што се фокусира на баријере, а не на појединце. Изрази као што су људи који имају оштећење вида, људи који имају оштећење слуха, људи који имају тешкоће у учењу, људи који имају менталне проблеме, обично се користе и у принципу се не сматрају увредљивим. Изрази као што су слепи или слабовиди, глуви или наглуви се такође користе, на пример, када је важно нагласити различите потребе људи. Израз „људи са проблемима менталног здравља” још увек се често користи, иако се све више чује израз „људи са угроженим менталним здрављем”, а препоручује се „људи са потребама по питању менталног здравља”. Најадекватнији израз је „особе са инвалидитетом” јер наговештава да су то пре свега особе, па тек онда особе са инвалидитетом.

Није погрешно ни коришћење уобичајених израза, као што су „Видимо се касније” или „Морам да бежим”, али да их не користите као шале. Особе са инвалидитетом такође користе те изразе.⁸

Наводећи да је нека особа без инвалидитета боље је рећи „без инвалидитета” него „телесно способан”. Особе без

8 Playforth, S. (2003) *Meeting Disabled people (Disability Portfolio)*, London: Resource, p. 8.

инвалидитета нису „нормалне”, јер то онда подразумева да су особе са инвалидитетом ненормалне, што је један од честих увредљивих израза. Особе са инвалидитетом немају „другачије” или „посебне” потребе, због тога што то подразумева разлику која представља терет. Ипак, могу имати захтеве, потребе око приступа или једноставно потребе. Потребно је избегавати израз „хендикепиран”, јер оставља утисак особе која је са „капом у руци”⁹ у потрази за милосрђем, као и именице „инвалиди”, „слепи”, „глуви”. Нарочито треба избегавати увредљиве етикете као што су „богаљ”, „ретард”, „неми глуваћ”. Израз „особе са специјалним потребама” није за друштво које подржава социјалну инклузију. Овај израз је најпре почео да се користи у „образовању за специјалне потребе” и многе одрасле особе га сматрају увредљивим. Препоруке којих се требамо придржавати у контакту са особама са инвалидитетом зависе, искључиво од врсте инвалидитета.

Упознавање људи који имају оштећен слух подразумева следеће радње:

- обратити пажњу да особа са којом се разговара гледа у онога ко говори ако не треба привући њену пажњу тако што се благо махне руком, или се лако додирне рука или раме.
- обавезно проверити како та особа жели да се са њом комуницира.
- могуће је да особа са инвалидитетом користи лице за подршку у комуникацији (нпр. тумача, лица која читају са усана), у том случају потребно је обратити се особи оштећеног слуха, а не њеном помоћнику и дати времена да оно што се говори буде преведено. Никако не „зурити” у преводиоца док се преводи. То их омета и представља увреду за глугу особу.
- ако особа чита са усана, изговарати чисто, али говорити нормалним ритмом и мало спорије.
- никако не викати или користити претеране гестикулације.
- треба бити стрпљив, проверавати да ли је особа разумела и поновити на други начин по потреби. Питати „Да ли ме пратите?” или „Да ли се слажете са мном?” (Боље је користити реч „прагити” него „разумети”, јер ова друга оставља утисак да особа има проблем

9 Превод енглеске речи *handicap* је човек са капом у руци, просјак.

са интелигенцијом да би разумела то што сте управо рекли).

- писана реч понекад може створити баријеру, тако да ако је тражено да комуницирате писменим путем, не треба користити дуге и комплексне реченице. На пример, уместо да се напише „Баш сам се питала да ли сте можда за шољу чаја?“, написати „Чај?“.

Упознавање људи који имају оштећен вид подразумева да треба водити рачуна о следећем:¹⁰

- пазити да саговорник увек зна где се налази особа која му говори и обавезно напоменути промену положаја, на пример „Идем само до друге собе“. Када се пружа руку да би се руковало, треба рећи: „Да се рукујемо?“.
- ако друге особе такође причају, или се неко придружи групи и почне да слуша, треба напоменути саговорнику то; нпр. „Мој надзорник нам се управо придружио“; Уколико се примети да некој особи можда треба помоћ, прво треба питати ако је потребно вођење и чекасти на њен знак, не узимајући је за руку, већ пружити своју. Питати „Да ли бисте желели да узмете моју руку?“ или „Како могу да вам помогнем?“ Питати је да ли жели да буде упозорена око степеница, врата и других препрека.
- ако се неке нуди место, објаснити и помоћи да особа руку спусти на наслон, део за седење или ручку столице и рећи нпр. „Ово је наслон ваше столице“.

Упознавање глуво-слепих људи подразумева да треба водити рачуна о следећем:

- већина глуво-слепих људи има очувано нешто вида и/или слуха, тако да се савети који се односе на само глуве и само слепе особе, могу овде применити, али је прикладније коришћење методе додира као врсте комуникације и приступа информацијама.
- неопходно је прићи особи од напред и ставити јој до знања да јој је неко пришао, лагано додирнувши њену руку или шаку.
- ако се понуди да се неке буде водич, полако ставити руку те особе на свој лакат; нека глуво-слепа лица такође немају добру равнотежу, тако да треба чекати на њихов знак како их водити.

¹⁰ Коришћен материјал: The Royal National Institute of the Blind, www.mib.org.uk.

Приликом упознавања људи који отежано говоре морамо знати да ова инвалидност нема везе с интелигенцијом. Са стрпљењем и концентрацијом, обично је могуће пратити шта је речено:

- треба добро обратити пажњу на саговорника, бити стрпљив, не исправљати особу и избећи осећај срамоте. Одупрете се изазову завршавања реченице уместо њега/ње.
- не треба се правити да се разуме оно што је речено, ако стварно није. Боље је питати особу да понови то што је рекла него да се погрешно нагађа.
- питати једно по једно питање да би се добила повратна информација.
- радити са њима по систему једнакости да би се остварила добра комуникација.

Код упознавања корисника колица потребно је:

- ако треба и физички се спустити на исти ниво на којем је и особа са инвалидитетом или изаћи иза пријемног пулта да би се остварио бољи контакт;
- бити пажљив приликом физичког контакта – наслањање на нечија инвалидска колица је продирање у нечији лични простор, а потапшати некога кога не познајете је понижавајуће;
- уколико је неопходан додир да би се скренула нечија пажња урадити то нежно и додирнути шаку, руку или раме.

Особама са инвалидитетом је потребно да их особе без инвалидитета поштују и да сарађују са њима при задовољавању њихових потреба, али на начин који искључује заштиту, сажаљевање и сентименталност. Уклањање баријера за особе са инвалидитетом и упознавање начина да се одговори на индивидуалне потребе кроз подршку и оспособљавање њих самих је свима од користи.

III
*Култура једнакости*¹¹

*Рад на приступачности и укључивању –
инклузивни дизајн*

Инклузивни дизајн је општи термин којим се описује у ком степену су производ, услуга или систем употребљиви за што већи број особа без модификација.¹²

Улога доступности у друштву је велика, она обухвата све сегменте, слојеве и целокупну популацију.

У Берлинском акту¹³ – *Култура за све*, Европског института за универзални дизајн из 2005. године наведено је да је инклузивни дизајн – дизајн за све, односно витални значај неометаног приступа коришћења садржине, било физичке или програмске, јер друштво у којем култура преостаје као упориште неколицине одабраних, несигурно је и нездраво друштво.

Инклузивни или универзални дизајн се базира на уважавању потреба које су заједничке за све кориснике, а затим на прилагођавању истих или омогућавању дизајнерских решења која, између осталог, одговарају специфичним захтевима, као што су потребе особа са инвалидитетом.

Доступност у институцијама културе можемо поделити на:

- доступност у архитектонском смислу;
- доступност информацијама-садржају-програмима;
- доступност систему.

Неопходно је, пре ступања у акцију обезбеђивања доступности, сагледати постојеће елементе приступачности и то:

- осмотрити тренутну ситуацију;
- идентификовати значајне елементе на које треба посебно обратити пажњу;

11 *Култура једнакости*, приручник објављен у два издања у Србији као преведена и нашим условима прилагођена верзија британског издања *Disability Portfolio*. На прилагођавању приручника радили су: Борка Рајшић, дефектолог, др Дамјан Тадић, експерт за питања особа са инвалидитетом, мр Јелена Милошевић, и мр Дејан Масликовић, аутор пројекта.

12 British Standards Institute (2005) *British Standard 7000-6:2005, Design management systems – Managing inclusive design – Guide*.

13 Центар за развој инклузивног друштва, 15. 10. 2014, www.crid.org.rs/Files/Design%20for%20All.pdf.

- идентификовати постојеће елементе који већ обезбеђују доступност;
- узети у обзир и проценити опције доступности;
- направити план по фазама, а у односу на расположиве ресурсе;
- обезбедити, кроз фазе физичку и садржајну приступачност.

Да би се постигао циљ дизајна за све, потпуна анализа ланца кретања мора почети са личног аспекта кретања који обухвата јавне површине, јавни превоз, превозно средство, одредиште – одредишни објекат, унутар одредишног објекта до места где је планирано да се обави задатак и на крају, сам задатак/функционалност.

Основне сметње особама са инвалидитетом представљају неприступачности на местима као што су:

1. Спољашњост објекта

Простор око објекта је, углавном под бригом градских или општинских власти. Није у свим општинама приступачност јавним објектима подједнако решена укључујући и превоз до објекта. Проблем представља и недостатак прилазних рампи за кориснике колица или неадекватан нагиб рампе.

2. Коридор – улаз, степенице, лифт

Проблем проласка публике и запослених које чине особе са инвалидитетом кроз коридоре и просторије институција базира се на недовољном вођењу рачуна о: дужини и висини степеника која није уједначена или по стандардима, односно препорученим димензијама; неодговарајуће или неуједначено осветљење; недостатак бојених контраста или обележених рубова степеника; недостатак визуелних, тактилних и звучних знакова; ознаке за колица на вратима лифта; спуштен панел са тастерима у лифту; ознаке на Брајевом писму на тастерима; контрастни панел с индикацијом спратова у доворотнику; аудио наговештавање спрата, и др.

3. Просторија – простор за клијенте, канцеларија

Мали и скучен простор, претрпан намештајем, неодговарајуће осветљење, радни столови са фиксном висином, шалтери, јавне говорнице и друго, само су неки од примера баријера у радном простору.

4. Купатило и тоалет

Важан сегмент у пружању услуга представља и обезбеђивање приступачности тоалета. Ту се мора водити рачуна о уградњи следећих објеката: нагнутог огледала, кука за одећу на две висине, wc шоља са казанчетом унутар зида, да би се осигурала безбедност током употребе, рукохват на зиду поред WC шоље, феномат за руке на вишем нивоу за кориснике који стоје, као и ниско постављени феномат за кориснике колица и малу децу, улазна врата да буду клизна с аутоматским отварањем, што корисницима омогућава да користе руке за друге потребе (ношење, гурање колица за супермаркет, покретање колица).

5. Комуникација/тактилне површине

Непрекидна тактилна стаза или рукохват са смером на главним и прометним местима, рукохвати у контрасту (боја и светлост) са површином зида зарад лакшег распознавања, непрекидан, као и с испупченим словима/симболима, или другим начином индикације препреке или промене (врата, скретање), тактилна идентификација за правац према улазу и излазу, тактилно упозорење пред степеницама или другим препрекама (шалтер) за превенцију незгода (противклизна трака паралелно са препреком и управно на правац кретања), и друго.

Законске обавезе, обавезни законски прописи и додатни стандарди и упутства се могу применити на многе аспекте пројектовања и изградње приступачне околине за особе са инвалидитетом.

Испуњавање законских обавеза не подразумева да одстрањивање препрека озбиљно ремети природу услуга или доводи до затварања или повлачења истих. Ово је нарочито битно за услуге које су дефинисане својим физичким окружењем, као што су историјска имовина, археолошка налазишта и споменици.

У Србији, због важећих постулата конзерваторске струке и става о служби заштите, највећи проблем представља адаптација и омогућавање приступачности на објектима који су под заштитом државе и који представљају јавно добро и објекте од националног значаја. У овим објектима, у највећој мери смештене су све значајне институције културе. Зависно од оригиналне фасаде зграде, могуће је уградити рампе или рукохвате у складу са стилем зграде тако што ће бити уграђени у првобитно предворје или трем. У неким случајевима додатне приступачне садржаје, као што су тоалети, радња или кафе, најбоље је лоцирати у модерном објекту,

одвојеном од историјске зграде. Решења приступа за историјско окружење морају бити прилагођена конкретном месту и део свеобухватне дугорочне стратегије за коришћење тог простора и његово очување.

Да би се нашао заједнички језик са представницима служби заштите који одобравају пројекте неопходно је¹⁴:

- узети у обзир мере које избегавају или своде на минимум потребу за изменама;
- избегавати измене које јако утичу на посебне одлике простора; • где год је то могуће, планирати измене које подражавају старо стање;
- саветовати се већ на почетку са надлежнима за изградњу да би се осигурало да план приступа одређеном месту може бити изведен у сарадњи са њима.

Закључак

Кључну улогу у имплементацији инклузије имају јавне установе, институције и државни органи. Колику год улогу имале невладине организације промене ће бити одрживе само ако државне институције преузму водећу улогу у решавању проблема неприступачности објеката и садржаја особама са инвалидитетом.

Препоруке и главни параметри наведени у раду су опште прихваћени стандарди који су уткани у домаће законодавство, међународне конвенције и декларације и повеље о људским правима. Лични печат аутора овог рада остављен је на њиховој интерпретацији која је резултат искуства у раду са особама са инвалидитетом, искуства у раду државних органа и институција културе.

Осврт

На крају али не мање важну, истакао бих *наду* да ће овај рад позитивно утицати на све оне који могу да допринесу побољшању квалитета живота особа са инвалидитетом макар у сегменту који се односи на њихов друштвени живот који подразумева активности које су повезане са културом и уметношћу.

14 Cave, A. (2006) *Making Existing Buildings Accessible – Museums and Art Galleries*, London: RIBA Enterprises.

ЛИТЕРАТУРА:

British Standards Institute (2005) *British Standard 7000-6:2005. Design management systems – Managing inclusive design – Guide.*

Канцеларија за људска и мањинска права Владе Републике Србије, Конвенција УН о правима особа са инвалидитетом, 28.10.2014, <http://www.ljudskaprava.gov.rs/index.php/konvencija-un-o-pravima-osoba-sa-invaliditetom/67-konvencija-un-o-pravima-osoba-sa-invaliditetom>

Министарство културе и информисања Републике Србије (2006) *Упутство за спровођење активности којима се обезбеђују услови за несметано коришћење садржаја и програма институција културе особама са инвалидитетом*, Београд: Министарство културе и информисања.

Oxfam (2003) *Разумевање инвалидности, Социјални модел, информативна публикација*, Београд: Oxfam.

The Royal National Institute of the Blind, www.rnib.org.uk.

Стошљевић, Л., Рапаић, Д. и група аутора (1997) *Соматопедија*, Београд: Научна Књига.

Татић, Д. (2007) *Заштита људских права особа са инвалидитетом*, Београд: Службени гласник.

Cave, A. (2006) *Making Existing Buildings Accessible – Museums and Art Galleries*, London: RIBA Enterprises.

Центар за развој инклузивног друштва, 15. 10. 2014, www.crid.org.rs/Files/Design%20for%20All.pdf

Делин, Е. (2007) *Запошљавање на свим нивоима, Култура једнакости*, Београд: Историјски музеј Србије; Министарство културе Републике Србије; Центар за визуелна истраживања и комуникације.

Делин, Е. (2007) *Контрола и ревизија, Култура једнакости*, Београд: Историјски музеј Србије; Министарство културе Републике Србије; Центар за визуелна истраживања и комуникације.

Бел, Ц. А. (2007) *Приступачна окружења, Култура једнакости*, Београд: Историјски музеј Србије; Министарство културе Републике Србије; Центар за визуелна истраживања и комуникације.

Делин, Е. (2007) *Приступ на дугме, Култура једнакости*, Београд: Историјски музеј Србије; Министарство културе Републике Србије; Центар за визуелна истраживања и комуникације.

Пул, Н. (2007) *Коришћење технологије, Култура једнакости*, Београд: Историјски музеј Србије; Министарство културе Републике Србије; Центар за визуелна истраживања и комуникације.

Плејфорт, С. (2007) *Инклузивне информације, Култура једнакости*, Београд: Историјски музеј Србије; Министарство културе Републике Србије; Центар за визуелна истраживања и комуникације.

Плејфорт, С. (2007) *Консултовање са особама са инвалидитетом, Култура једнакости*, Београд: Историјски музеј Србије; Министарство културе Републике Србије; Центар за визуелна истраживања и комуникације.

Сарцент, Ј. (2007) *Остваривање партнерства, Култура једнакости*, Београд: Историјски музеј Србије; Министарство културе Републике Србије; Центар за визуелна истраживања и комуникације.

Плејфорт, С. (2007) *Тренингом до једнакости, Култура једнакости*, Београд: Историјски музеј Србије; Министарство културе Републике Србије; Центар за визуелна истраживања и комуникације.

Плејфорт, С. (2007) *Упознавање особа са инвалидитетом, Култура једнакости*, Београд: Историјски музеј Србије; Министарство културе Републике Србије; Центар за визуелна истраживања и комуникације.

Делин, Е. (2007) *У сусрет особама са инвалидитетом, Култура једнакости*, Београд: Историјски музеј Србије; Министарство културе Републике Србије; Центар за визуелна истраживања и комуникације.

Dejan Masliković

Serbian Academy of Science and Arts, Belgrade

THE ELEMENTS FOR IMPLEMENTATION OF INCLUSION

Abstract

In Serbia, disabled people represent about 10% of the population. This marginalized social group has the potential to become a productive part of society. Social activities, first and foremost in culture and art, represent an excellent field for the application of the social model of attitude towards people with disabilities and establishment of an inclusive society. Creating an inclusive society is today's imperative. The elements for the implementation of inclusion are presented in three steps that allow easy and sustainable way of including people with disabilities in the work of cultural institutions. This sensitive social group represents a potential that not only can increase the share of participation of audience in the work of cultural institutions, but can also become a productive factor in the work of cultural institutions with their creativity and ability.

Key words: *inclusion, people with disabilities, communication, accesibility, consulting*